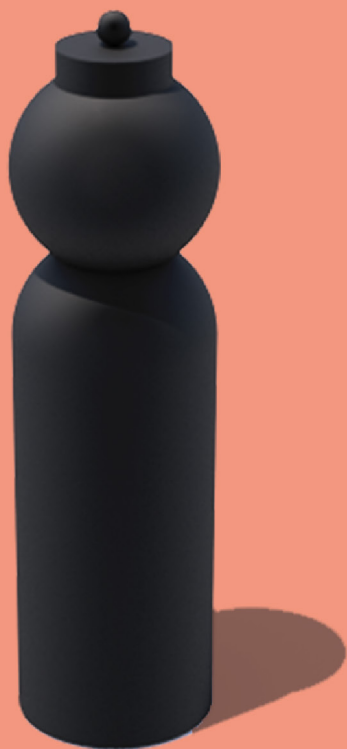

Скрити мрежи

Скрити мрежи

Бизнес моделите на
трудова експлоатация

Редактори:
Анниина Йокинен/
Anniina Jokinen
Наталиа Оллус/
Natalia Ollus

Редактори:

Anniina Jokinen & Natalia Ollus

Автори:

България: Антон Кожухаров &
Атанас Русев

Естония: Simone Eelmaa & Anna
Markina

Финландия: Anniina Jokinen

Латвия: Dace Kavasa & Lasma
Stabina

Художествена редакция:

Aleksandra Anikina

Дизайн и илюстрации:

Simone Gaglione

www.simonegi.it

Оформление:

Aili Pääkkönen, Simone Gaglione

С финансовата подкрепа на
Фонд „Вътрешна сигурност –
Полиция“ на Европейския съюз.

Съдържанието на публикацията
представя гледната точка на неговите
автори, които единствени носят
отговорност за него. Европейската
комисия не отговаря за начина, по
който може да бъде използвана
съдържащата се в него информация.

ISBN 978-952-7249-11-6

ISSN 1799-5590

ISSN-L 1237-4741

Ministry of the Interior
Republic of Latvia

CSD
CENTER FOR
THE STUDY OF
DEMOCRACY

h e u n i

EUROPEAN INSTITUTE FOR CRIME
PREVENTION AND CONTROL

Съдържание

I. Увод	7
Цел и целева група	8
Описание на съществуващата ситуация	10
II. Печалба на всяка цена	15
Начини на експлоатация	15
Бизнес модел на трудовата експлоатация и трафика	16
Визуална карта	18
Схеми на трудовата експлоатация	21
Престъпления свързани с трудовата експлоатация	26
Финансови потоци	27
III. Препоръки	32
Достъп до правосъдие и права препоръки жертвите	32
Функции на различните актьори	35
Източници	37

OPEN

EMPLOYEES MUST
WASH HANDS

Увод

Трудовата експлоатация и трафикът не са тясно свързани с глобалната икономическа система. Те също така са обусловени от широк кръг социални и политически условия и явления. Бедността, липсата на социални или икономически възможности за развитие, беззаконието, неравенството, насилието, конфликтите, дестабилизацията и други фактори принуждават хората, включително в рамките на ЕС, да търсят по-добри възможности за реализация.

Редица стопански субекти в секторите, които търсят (неквалифицирани) работна ръка за сезонна или временна работа, се възползват от хора уязвимото положение на онези, които са принудени да приемат и най-мизерните условия на труд.

Този инструмент описва бизнес модела на трафика на хора и на трудовата експлоатация, разкривайки как юридически лица могат да бъдат използвани за прикриване и осъществяване на трудова експлоатация. Инструментът също така хвърля светлина върху връзките между трудовата експлоатация, трафика и икономическите престъпления.

Бизнес моделът е представен под формата на концептуална карта и поредица от изображения, показващи идентифицираните схеми, и съществуващите слаби звена във веригата за доставки, в които може да възникне повишен риск от трафик. Този инструмент също така разкрива връзките между трудовата експлоатация, трафика и други икономически престъпления от типа на данъчни измами в големи размери, документни престъпления и корупция.

Моделът е разработен на основата на данни, събрани през пролетта на 2019 г. по метода на кабинетно проучване и чрез интервюта със заинтересованите страни – представители на правоприлагащите органи, трудови инспекции, прокурори, данъчни власти, синдикати и неправителствени организации, както и криминални предприемачи от България, Естония, Финландия и Латвия в контекста на финансираня от ЕС FLOW-project¹. При анализа на данните бе обърнато особено внимание на признаците за уязвимост, включително мигрантския статут и половата принадлежност, на жертвите на трудовата експлоатация в различните сегменти на веригата за доставки.

*1. FLOW -
нелегални
парични потоци и
жертви на трафик
на хора с цел
трудова
експлоатация*

Цел и целева група

Целта на инструмента е да се повиши осведомеността за бизнес модела на трудовата експлоатация: т.е. моделът на бизнес дейност, който използва едновременно законни, сиви и незаконни методи.

Акцентираме върху различните форми на експлоатация на работниците, както и върху свързаните с нея икономически престъпления. Границата между законни, сиви и незаконни форми на бизнес дейност не винаги е ясно очертана. От гледна точка на превенцията, наред с очевидните случаи на трафик с цел трудова експлоатация и тежките нарушения, е важно да се предотвратяват и по-леките форми на трудова експлоатация и икономическите престъпления.

Границата между законни, сиви и незаконни форми на бизнес дейност не винаги е ясно очертана.

Целевите групи на инструмента включват:

- политици в държавите – членки на ЕС;
- представители на публичните институции, включително правоприлагащи органи, трудови инспекции и данъчни власти;
- гражданското общество, включително синдикатите и неправителствените организации;
- Работодатели и сдружения на работодателите.

В инструмента са използвани следните термини:

Трудова експлоатация. Тя включва неправомерното третиране, при което работникът е принуден да приеме недостойни условия на труд, да работи дълги часове срещу заплащане, което да е по-малко от съответния национален минимум, да извършва трудова дейност при недостойни условия без надлежното предоставяне на безопасни условия на труд, както и без възможност да промени трудовите си отношения и условия. В зависимост от националното законодателство, подобни начини на третиране на работника могат да бъдат дефинирани като нарушение на трудовото законодателство или престъпление по наказателния кодекс.

Принудителният труд е термин, който обозначава трудова дейност или услуга, при която хората са принудени да извършват съответните действия против волята им и под заплаха от наказание, включително насилие. Докато някоя държава криминализира принудителния труд като отделно престъпление, в повечето страни той е криминализиран като състав на трафика на хора с цел трудова експлоатация.

Трафик на хора с цел трудова експлоатация или **трудов трафик.** Тези термини обозначават експлоатацията на дадено лице с цел икономическа облага. Ако експлоатацията на работника включва също така ограничаване на неговата свобода, използване на сила, заплахи, обвързване с дългове, преднамерено заблуждаване, фалшиви обещания, психологически натиск или насилие, тя може да бъде квалифицирана като „трафик на хора“. Трафикът на хора е криминализиран във всички европейски страни, но националните дефиниции на това престъпление често съдържат различни формулировки, що се отнася до трудовата експлоатация.

Жертви на трафика на хора или **трафикирани лица.** Тези лица имат правото на специфично и безусловно подпомагане, което може да не бъде предоставяно на жертви (само) на трудова експлоатация, които често се обозначават с термина **експлоатирани работници мигранти.**

Мигранти или **работници мигранти** са термини, които в рамките на инструмента се използват спрямо граждани на трети страни, както и на страни – членки на ЕС, които работят в държава, различна от държавата на произход. При тези лица липсата на информация относно техните (трудови) права е използвана от криминални или безскрупулни работодатели, бизнес структури или брокери, които ги подлагат на трудова експлоатация с цел максимално увеличаване на своите печалби, включително и за генериране на незаконни парични и стокови потоци, като пряк резултат от въпросната експлоатация.

Описание на съществуващата ситуация

В Европа се наблюдават все повече случаи на трудова експлоатация в селското стопанство, поддържането на чистота, кетъринга, строителството, хотелиерството, транспорта и преработвателната индустрия [10; 12]. Тези сектори се отличават с това, че имат дълги и усложнени вериги за доставки, които могат да бъдат използвани за прикриване на трудова експлоатация или на незаконни финансови потоци в първоначалните сегменти на веригата [7; 13; 15; 16]. В рамките на ЕС жертви на трудова експлоатация често стават и граждани на други страни членки или на съседни европейски държави, наред с граждани на държави от Азия, Африка, Централна и Южна Америка.

На основата на данните от проучванията в четирите страни ние твърдим, че трудовата експлоатация представлява форма на корпоративна престъпност, мотивирана от икономическа изгода. Фирмите, възползващи се от трудова експлоатация и трафик, получават допълнителни печалби с помощта на незаконно конкурентно предимство; а на свой ред тези практики подкопават конкуренцията и затрудняват функционирането на свободния пазар [8; 13]. Получените чрез трудова експлоатация печалби и последващите незаконните капиталови и стокови потоци деформират конкуренцията и бизнес средата в ЕС.

Трудовата експлоатация и трафикът са инструменти за извличане на допълнителни печалби от икономическата дейност. При това, не винаги структурите, които се възползват от трудова експлоатация, са криминални организации - често явление е легални компании да участват в трудова експлоатация, независимо дали го осъзнават, или не.

Редица държави срещат проблеми при разграничаването между тежките и леките форми на трудова експлоатация, както и между тях и трафика с цел принудителен труд. Експлоатирането на отделни работници е икономически изгодно, докато рисковете от разкриването и санкционирането на това деяние – минимални. Често наказателната правосъдна система реагира неадекватно на случаите на трудова експлоатация и властите срещат проблеми при

квалифицирането на тези случаи като криминални деяния сами по себе си [2].

Следователно, когато не бъдат установени съставните елементи на деянието „трафик“, правоприлагащите органи не разследват деяния, които изглеждат като стандартна трудова експлоатация [2].

Нещо повече – безскрупулни фирми и криминални предприемачи използват юридически лица при схеми за оптимизиране на своите печалби и за прикриване на доказателствата на тези деяния от правоприлагащите органи и данъчните власти. На хартия всичко изглежда редовно, докато реалността е съвсем различна. Тези фирми се възползват от лица, които нямат достатъчно информация за своите права на трудовия пазар и които са използвани и принуждавани да приемат по-ниски заплати, лоши условия на труд, договори с ненормирано работно време. Освен това, въпросните лица нямат възможност да отстояват своите права, включително що се отнася до заплащането на техния труд.

За по цялостна представа за съществуващата ситуация използвахме аналитичния метод CATWOE, който обикновено се прилага в бизнес средите за идентифициране и решаване на проблеми, които често включват наличието на множество, при това конфликтни интереси [3]. Разглеждайки перспективите и становищата на „клиентите“, „актьорите“, „трансформационния процес“, „мироглед“, „собствениците“, както и на „глобалните фактори“, ние формулираме комплексните предизвикателства при феномена „трудова експлоатация“, както и промяната – трансформация, която е нашата крайна цел, а именно – превръщането на трудова експлоатация в неизгодно и високо рисково начинание. Очевидно е, че за извършването на тази трансформация е необходимо да бъдат променени различни части от системата или поне тяхното въздействие да бъде отчетено по подобаващ начин.

**превръщането
на трудова
експлоатация в
неизгодно и високо
рисково начинание.**

<p>С</p>	<p>„Клиенти“ Онези, които са засегнати от съществуващата ситуация в качеството си на жертви или бенефициенти.</p>	<p>Работници и служители Общини и публични организации Фирми Индивидуални потребители</p>
<p>А</p>	<p>„Актьори“ Онези, които пряко или косвено участват в дадената ситуация; онези, които извършват дейностите, които позволяват подобна трансформация</p>	<p>Работници Служители Криминални актьори Фирми</p>
<p>Т</p>	<p>„Трансформация“ Целенасочена дейност под формата на процес на трансформация, извършвана в съответствие със съответния миороглед</p>	<p>Трудовата експлоатация е възможна поради съществуващите практики, както и в резултат на липса на адекватен надзор, контрол и санкции</p>
<p>М</p>	<p>„Миороглед“ Схващанията, които дефинират тази дейност</p>	<p>Действащата икономическа и финансова система е фокусирана върху оптимални печалби и аутсорсинг на услугите</p>
<p>С</p>	<p>„Собственик/собственици“ Онези, които могат да променят системата</p>	<p>Държави, Европейска комисия, Европейски съюз, властите, както и самите работници</p>
<p>Г</p>	<p>„Глобални фактори“ По-мощабни глобални процеси, които влияят върху ситуацията</p>	<p>Глобализация Глобално неравенство Миграционни потоци в рамките на ЕС и отвъд него Правни системи и практики Поляризация и отнемане на права</p>

Печалба на всяка цена

Начини на експлоатация

Начините на експлоатация са почти идентични в различните части на Европа, докато специфичните сектори и профилите на жертвите се променят в зависимост от географското разположение на държавата дестинация, както и спрямо съответната ситуация в икономиката и трудовия пазар. Мигрантите често работят дълги часове и получават ниски заплати, които са под националния минимум. Наред с това, те са подложени на различни форми на експлоатация, описани в Схема 1. При осъществяването на контрол върху жертвите, често се използват и по-изтънчени, психологически методи, които заменят силовите подходи.

Докато Финландия е преди всичко страна дестинация, България, Естония и Латвия са предимно страни източници, като гражданите им стават обект на трудова експлоатация в Западна и Северна Европа. Същевременно, както показва данните от изследването в гореспоменатите четири държави, Естония и Латвия също се превръщат в страна дестинация, както и в транзитни страни (например за украинските мигриращи работници, които са експлоатирани в строителния сектор).

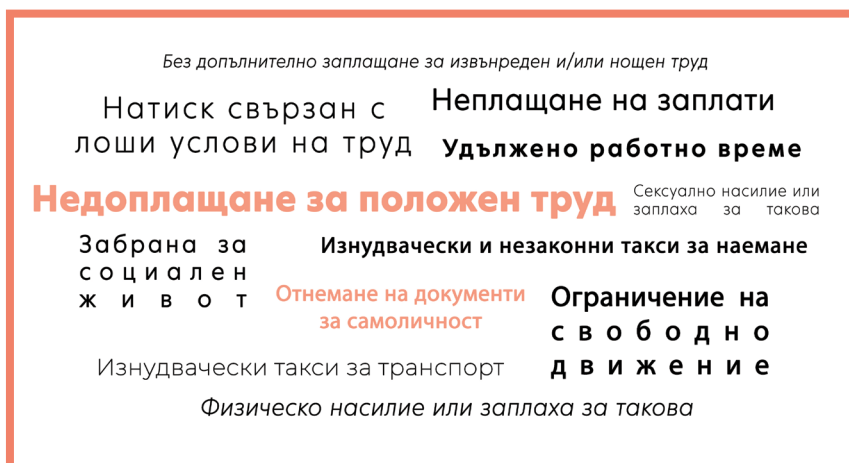

Схема 1. Различни форми на трудова експлоатация

Бизнес моделът на трудовата експлоатация и трафика

Като цяло, бизнес моделите на трафикантите са свързани с два основни начина за печалба: намаляване на разходите и генериране на приходи чрез използването на принудителен труд [1]. От друга страна обаче, следва да бъде отбелязано, че извършителите използват различни комбинации на тези модели за оптимизиране на приходите, както и че не всичките форми на трудова експлоатация представляват трафик на хора.

Стратегията за намаляване на общите разходи се основава върху намаляване разходите за труда чрез недоплащане на надници или дори лишаване на жертвите от всякакви приходи, принуждаването им да работят допълнителни часове, лишаването им от полагаемите здравословни и безопасни условия на труд, както и чрез укриването на данъци, социални и здравни осигуровки на жертвите. Другата стратегия – за генериране на допълнителни приходи – се основава върху налагането на предварителна „такса“ за осигуряване заетост в чужбина, както и чрез завишаване цената на транспортирането, настаняването, храната, дрехите, задължителната трудова екипировка и инструменти [1; 5]. Тези начини за повишаване на печалбите са описани в следната схема.

Някои или всички гореописани аспекти могат да се открият в рамките на отделен случай, но най-често стратегията за намаляване разходите по труда включва недоплащане на надници, което се извършва чрез задължаване за ползване на различни форми на допълнителни услуги, които се удържат от надниците – например за жилище, храна или инструменти. Подобни допълнителни разходи могат да доведат до натрупване на дълг и до засилена зависимост на работниците от техния работодател (извършител на трудовата експлоатация).

В крайна сметка, трудовата експлоатация е легализирана чрез съществуващите несъвършени или неадекватни трудови практики, които поставят в неизгодна позиция работниците мигранти [12]. Трудовата експлоатация не се свежда само до деянията на организираните престъпни групи, а е заложена и задвижвана от сходни пазарни фактори и бизнес процеси, във взаимодействие с неадекватен регулаторен надзор [7].

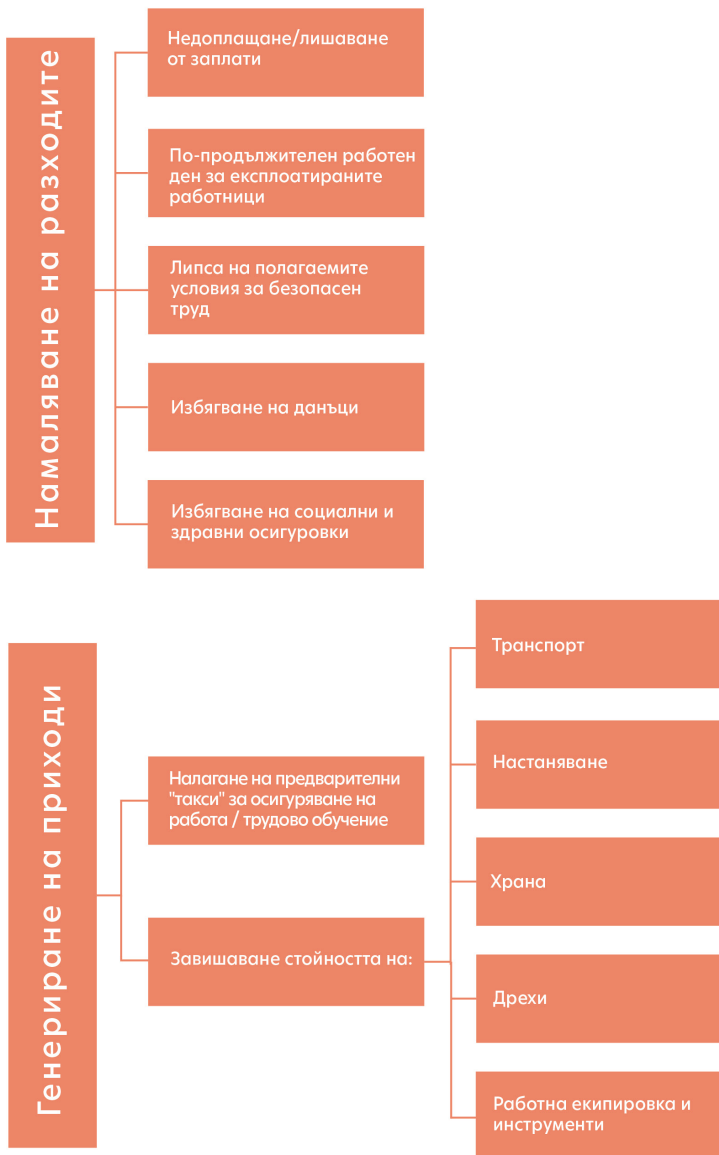

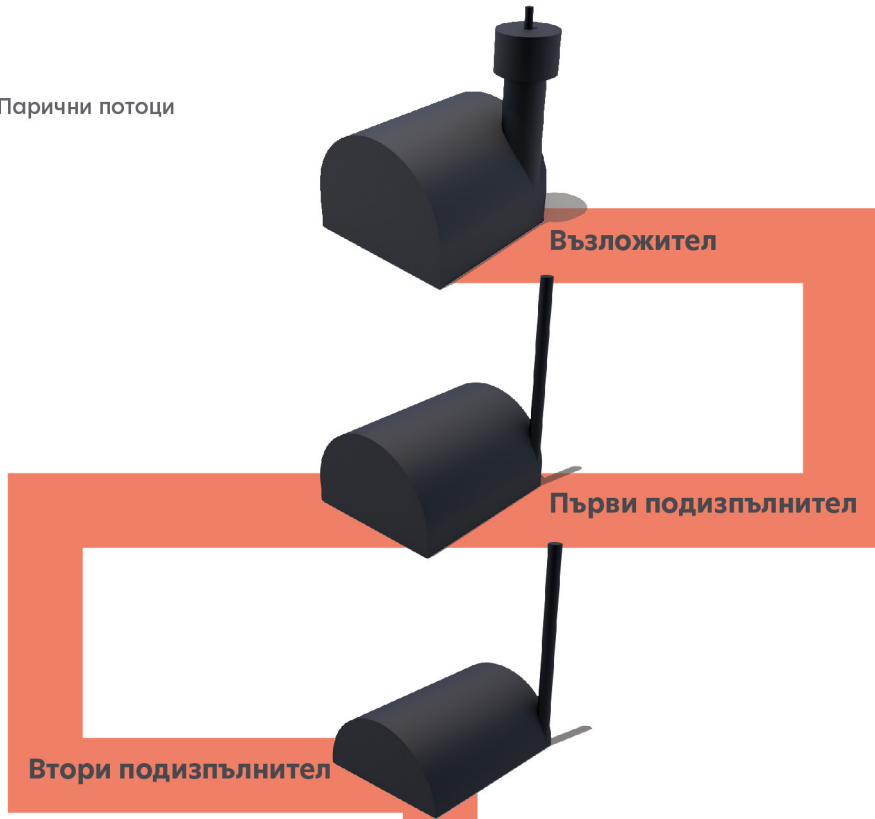
Схема 2 | Бизнес модел на трудовата експлоатация: начини за извличане на печалби.

Визуална карта

Предложената визуална карта обобщава изводите от дълбочинния анализ на случаите на трудова експлоатация в България, Естония, Финландия и Латвия. Тя очертава „голямата картина“ на модела и методите на трудова експлоатация и в други държави, като по такъв начин представя един европейски модел на този феномен. В този модел свободното движение на работници, неравенството и различните реалности на трудовия пазар водят до злоупотреби, в които напълно легални структури и мерки могат да бъдат използвани за прикриване и улесняване на трудовата експлоатация (например в рамките на дългите вериги за доставки) с оглед оптимизиране на получените печалби. Той също така онагледява онези уязвими звена, в които различните власти и актьори биха могли да установят и/или да ликвидират експлоататорската схема.

Подробностите на тези идентифицирани схеми, свързани с трудова експлоатация, както и с последващи деяния и финансови потоци, са визуализирани по-долу.

Парични потоци

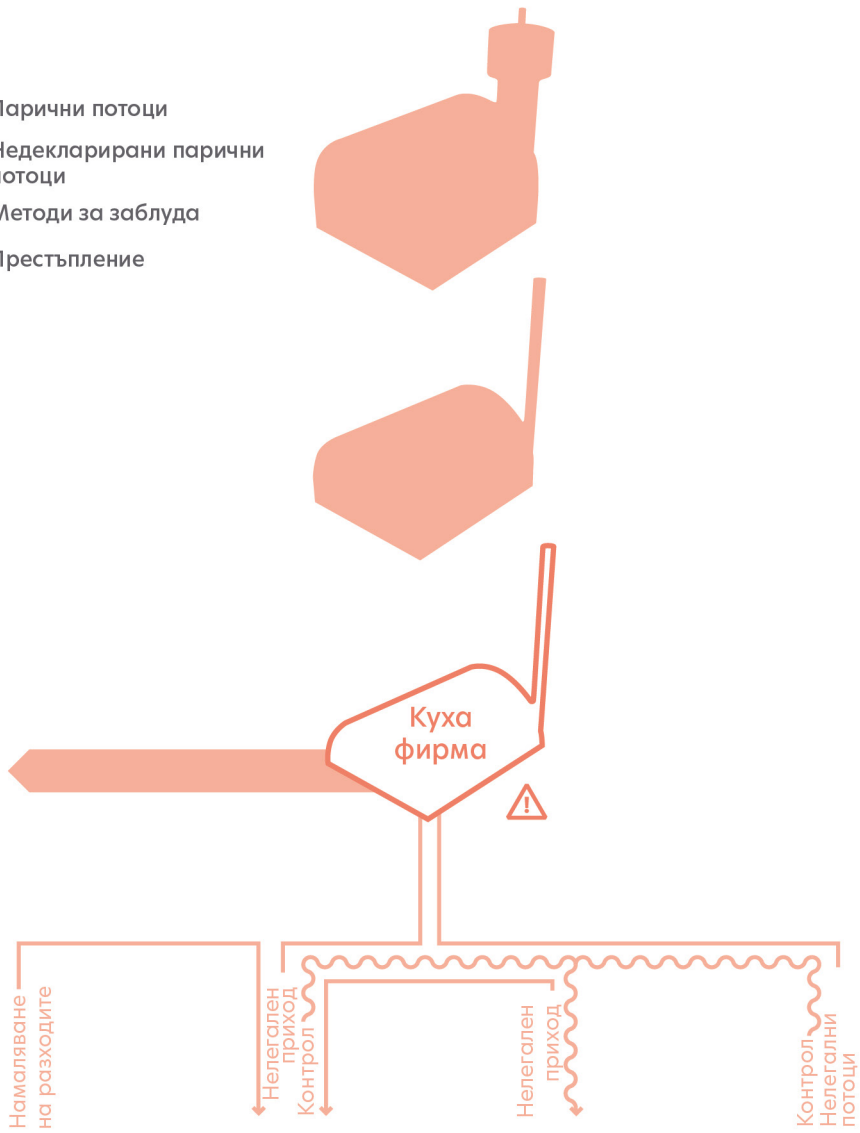
Власти

Собственици

Служители

Управители

- Парични потоци
- Недекларирани парични потоци
- Методи за заблуда
- Престъпление

Власти

Извършители

Жертви

Съучастници

Схеми, свързани с трудова експлоатация

В много случаи трудовата експлоатация и трафикът са обвързани с различни схеми на укриване на данъци и неизплащане на социални осигуровки с оглед оптимизиране на печалбите. Извършителите използват легални бизнеси и често прилагат редица методи и схеми за избягване разкриването на въпросните схеми от властите. Използването на такива схеми бе установено и в четирите държави, включени в проекта. Понякога няколко от долуописаните схеми се използват в схемите за трафик и експлоатация:

- **Фалшиво самонаемане**

Схемите с фалшиво самонаемане включват подвеждане, измама, манипулиране или принуждаване на жертвите да се регистрират като самонаети лица в страната дестинация, докато де факто работят в подчинение на работодател. Сходен модел представлява схемата за измами, при която вместо да се регистрират като самонаети, жертвите се регистрират като акционери на компания с ограничена отговорност. [8]. Така и при двете схеми работодателят на практика прехвърля на работниците бремето на социалните осигуровки, като по такъв начин намалява своите разходи за трудовата дейност.

Жертвите също така обикновено са принудени да подписват договори, написани на чужд език, който не владеят; те не са информирани относно съществуващите данъчни регламенти и задължението да плащат данъци и да извършват други задължителни плащания. Така те често се оказват задължители, поради неплатени данъци върху приходите, както и социални и здравни осигуровки.

В Естония често срещана схема е практиката да се създават частни компании с ограничена отговорност с цел укриване на данъци. Такива компании извършват множество дейности, за да избегнат плащането на дължимите данъци. Вместо да наемат работници, те убеждават служителите да регистрират свои компании, а вместо трудови договори, съответните компании сключват договори помежду си. Това означава, че същността на работата, която трябва да се свърши, не се променя, за разлика от правните отношения между партньорите. Това им позволява да спестят около 40%

от разходите за трудовата дейност. В Естония въпросната практика е наречена "OÜ-tamine" и получените данни от проучването в тази страна потвърждават силната ѝ обвързаност с трудовата експлоатация.

• Схеми с командировани работници

Друга разпространена схема, която често се използва при трудовия трафик, е злоупотребата с регламентите при командированите в чужбина работници. При нея експлоатираните работници от по-малко облагодетелстваните страни – членки на ЕС, като България и Румъния, както и от съседните на ЕС държави като Украйна, Молдова, Албания и Северна Македония, се наемат от подставени компании от страни – членки на ЕС, а след това се командироваат в друга страна членка. Увеличава се броят на установените случаи на трудова експлоатация в Естония и Латвия на командировани украински работници в строителния сектор, наемани с посредничеството на полски или литовски компании.

В тези случаи заплатите на работниците са под определения минимум, като самите те се трудят далеч повече часове от регламентирания максимум и често живеят и работят в условия, които не съответстват на стандартите и нарушават съществуващите регламенти за безопасен труд.

Техният работодател не само им плаща по-ниски надници, но също така не изплаща всички дължими данъци и социални осигуровки. Този начин на процедиране обикновено включва регистрирането поне на една компания в страната дестинация (Латвия или Естония), както и една или повече компании в транзитната страна (Полша или Литва). Тези компании в транзитните страни често са от типа „кухи“ структури без никаква собственост. В много от случаите компаниите, които командироваат работници, подписват легитимни трудови договори с някои от тях, докато останалите командировани в чужбина работници са принуждавани да подписват фалшиви договори или пък отиват там без никакви трудови документи. В някои от случаите те могат да работят с договори за наемане, като временни работници на наемащата ги агенция. Както сочат получените от проучването в четирите държави данни, тези форми на работа и съответни структури могат да бъдат свързани с трудова експлоатация.

• Каскадни подизпълнители • Кухи фирми

Каскадните подизпълнители често се използват от големите компании, особено в сферата на строителството и почистването. С включването на поредица от компании във веригата на подизпълнители се избягва пряката отговорност за труда, като за трудовите инспекции например става по-сложно да установят кой за кого работи. Каскадното подизпълнение е често използвано също така за прикриване на различните нарушения на трудовото законодателство и за укриване на данъци и социални осигуровки.

С оглед намаляване рисковете от инспекции или криминални разследвания могат да бъдат използвани компании от типа „пощенски кутии“, или фирми без служители или активи. Това се прави, за да се избегнат задълженията и отговорностите на възложителите, като се гарантира чисто досие на техните фирми. В случай на разкриване, тези „кухи“ структури лесно се изоставят или се ликвидират.

Подизпълнителят може да предприеме следните варианти: (i) да влезе в ролята на компания, наемаща работна ръка; (ii) да използва подставена компания за наемане на мигранти срещу ниски заплати и мизерни условия на живот и труд, като по такъв начин избегне свързаната с това отговорност; (iii) да използва верига от подизпълнители, в която последният подизпълнител изплаща ниски заплати, докато другите компании получават по-голямата част от печалбата, без да носят отговорност за злоупотребите надолу по веригата; (iv) да използва частни дружества с ограничена отговорност за генериране на фалшиви фактури или транзакции, които да оправдаят паричните потоци от един към друг актьор, междуременно наемайки мигранти без писмени договори или документи (което на свой ред ще затрудни жертвите по-късно да потърсят дължимите им заплати или да предприемат действия срещу работодателя, тъй като ще трябва преди това да докажат, че е имало първоначален договор и че въобще са работели за дадената компания).

Следният случай разкрива някои от гореописаните схеми. Става дума за казус в рамките на ЕС, при който напълно легална бизнес структура в Австрия е била въввлечена в трудов трафик и експлоатация, извършени от базирана в България фирма.

Случаят с бензиностанцията (2017-2018 г.)

В този случай български гражданин основава компания в България, която наема общи работници за работа в бензиностанции на известна мултинационална верига в Австрия. Българската компания подписва договор за доставка на услуги на базирания в Австрия собственик на франчайзинг за няколко бензиностанции на марката в Австрия. Договорът предвижда сервизно поддържане на 2-3 бензиностанции. Българската компания разпространява в местната преса обяви за тези позиции и наема за тях предимно маргинализирани ромски мъже.

Работниците се изпращат в Австрия и подписват шестмесечни договори. Те обаче остават в тази страна не повече от 3 месеца, за да се избегне задължението да регистрират пребиваването си в нея. Договорите между австрийската и българската компания, от една страна, както и договорите, сключени между българската фирма и работниците, от друга страна, са напълно легални и в съответствие със съществуващите български и австрийски закони. Австрийската компания плаща 2300 евро месечно за работник директно на българската компания. Собственикът на франчайзинга не е информиран за извършваната трудова експлоатация в неговите обекти.

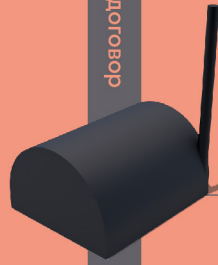
В схемата се установяват 3-4 жертви, работещи на бензиностанция, за което получават не повече от 50 евро седмично. Управителят на една от бензиностанциите помага за контролирането на жертвите на територията на тези обекти. Той, заедно със своя заместник, използват агресия и насилие при осъществяването на този контрол, като за целта конфискуват документите за самоличност на жертвите. За тези си действия управителят и заместникът му получават съответни бонуси в кеш от българската фирма.

- Парични потоци
- Недокладвани парични потоци
- Методи за набиране и контрол

Възложител
Голяма и разпознаваема марка в Австрия

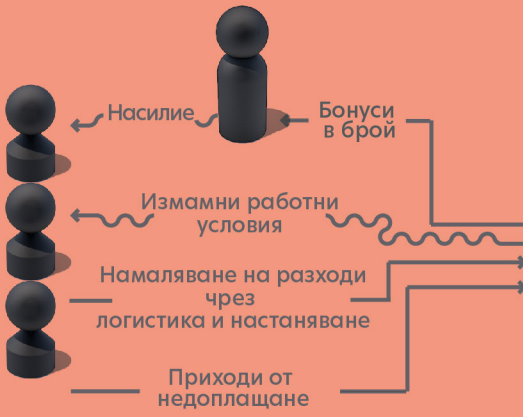
Подизпълнител
Собственик на франчайз в Австрия

Изряден договор

Изряден договор

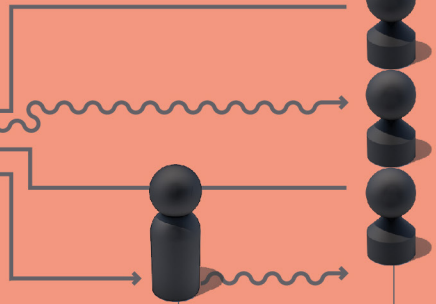
Подизпълнител
Фирма в България

Излишване на пари / данъчни и осигурителни измами

Бензиностанция

Бензиностанция

Съучастници
Управители на бензиностанция

Жертви
Маргинализирани мъже от ромски произход

Престъпления, свързани с трудова експлоатация

Анализът на данните, получени за България, Естония, Финландия и Латвия, показва, че трудовият трафик и експлоатация често се съпровождат с извършването на различни форми на икономически и други престъпления.

В много случаи властите установяват единствено някои съпътстващи престъпления и/или нарушенията на трудовото законодателство, като по такъв начин по-сериозните престъпления могат да избегнат разследване и/или квалифициране като трафик. Разследванията на подобни случаи често изисква много усилия и експертиза на специалисти по трудови и икономически престъпления, както и по трафик на хора, наред с използването на преводачи.

Икономически престъпления	Документни измами	Измами със социални надбавки	Укриване на данъци и социални и здравни осигуровки
Пране на пари	Измами с онлайн банкиране	Подкупи	Изнудване
Нарушаване на трудовото законодателство	Налагане на законни такси за наемане	Измами	Нарушения правилата за безопасност на работното място

Финансови потоци

Финансовите потоци, свързани с транзакции в схемите на трудов трафик, са предимно кешови. Съществуват обаче различия по сектори – някои от тях се характеризират с по-интензивни кешови транзакции (например селско стопанство, автомивки, ресторанти), докато в други обикновено се практикуват банкови трансфери – например при хранително-преработвателните дейности и в строителството [5]. Данните от проучването в четирите държави свидетелстват за трудностите при проследяване на незаконните потоци, особено когато те са кешови.

В повечето анализирани случаи събраните доказателства показват, че незаконните парични потоци са по-скоро директни, докато структурата на трудовата експлоатация и съпътстващите я икономически престъпления често е усложнена с оглед по-успешното прикриване или замаскиране на незаконните действия зад легална фасада – например, когато те се извършват на по-ниските нива на веригата на доставки.

Финансовите потоци могат още повече да бъдат опростени. Различните рутинни удръжки от надниците на работниците в крайна сметка довеждат до отсъствието на всякакви парични потоци. В Естония бе установена засилваща се практика на употреба на криптовалюти, които често се ползват при заплащането на посредници или на „проектни мениджъри“. Това е и една от схемите на експлоатация и икономически престъпления, в частност в случаите, когато печалбите са по-големи. Когато финансовите потоци се прехвърлят на криптопазарите, дейностите стават по-прикрити и, следователно, по-трудни за установяване и свързване на парите с други дейности от типа на посредничество при набиране на работници за трудова експлоатация.

Анализираните случаи сочат, че трудовият трафик изисква по-малки първоначални инвестиции и по-ниски разходи в сравнение с трафика с цел сексуална експлоатация. Същевременно двата типа трафик генерират сравними нива на приходи, особено когато се експлоатират множество жертви [5].

Казус с непалския ресторант във Финландия

Четирима извършители от непалски произход управляват два непалски ресторанта в Куопио, централна Финландия. Основното действащо лице А е женено за второто лице В, като лицето С е неин брат. Лицето D пък е работило преди това за всички тях като сервитьорка. Те наели трима мъже непалци да работят в ресторантите в Куопио с обещание за светло бъдеще във Финландия. Въпросните мъже били принудени да влязат в незаконна схема, като заплатят огромна първоначална такса (15 000 евро), за да получат тази работа, а след това трябвало да работят дълги часове срещу много малки надници. Извършителите открили две банкови сметки (X and Y) за жертвите. Месечната им заплата от 1800 евро била депозирана на банковата сметка X, но всъщност никой от работниците нямал достъп до нито една от сметките, като вместо това използвали тези на извършителите А и В с оглед изпирането на парите. Самите работници получавали единствено „джобни пари“, изтегляни от банковата сметка Y. В резултат на неизплащането на дължимите на тримата служители заплати, извършителите реализирали печалба от най-малко 150 000 евро.

Наред с това, са извършени редица икономически престъпления, преди всичко от типа данъчна и счетоводна измама с голям размер. При обиск на дома на основния извършител полицията конфискувала над 54 000 евро. Разследването на икономическото престъпление разкрило, че компанията не е декларирала продажбите, извършени от ресторантите (на обща стойност най-малко 129 530 евро през 2015 г. (30.6.2014 г. – 30.6.2015 г.), 119 079 евро през 2016 г. (1.7.2015 г. – 30.6.2016 г.) и 36 337 евро през 2017 г. (1.7. – 31.12.2016 г.). Според полицията и данъчните власти, като цяло няма счетоводни документи за 284 946,33 евро. Това на свой ред е довело до укриване на ДДС от продажбите на стойност 58 000 евро. Освен това, данъчните власти считат, че това е довело до загуба/укриване на данъци върху приходите на стойност от 48 000 евро през 2015 г. и 35 000 евро през 2016 г., т.е. общо 83 000 евро. По такъв начин общата печалба на извършителите от укриване на дължими данъци е 141 000 евро.

Разследването на икономическите нарушения разкрива, че собствениците на компанията системно са манипулирали касата чрез премахване, коригиране и/или заличаване на плащания с банкови карти и че са унищожили задължителните месечни доклади, разпечатани автоматично от касовата машина. Това е довело до двойно счетоводство. По време на проверката на компютъра на компанията е била разкрита екселска таблица, която съдържа истинските счетоводни данни, реалните печалби, както и заделените пари. Тази улика се превърнала в основно доказателство на извършените икономически престъпления.

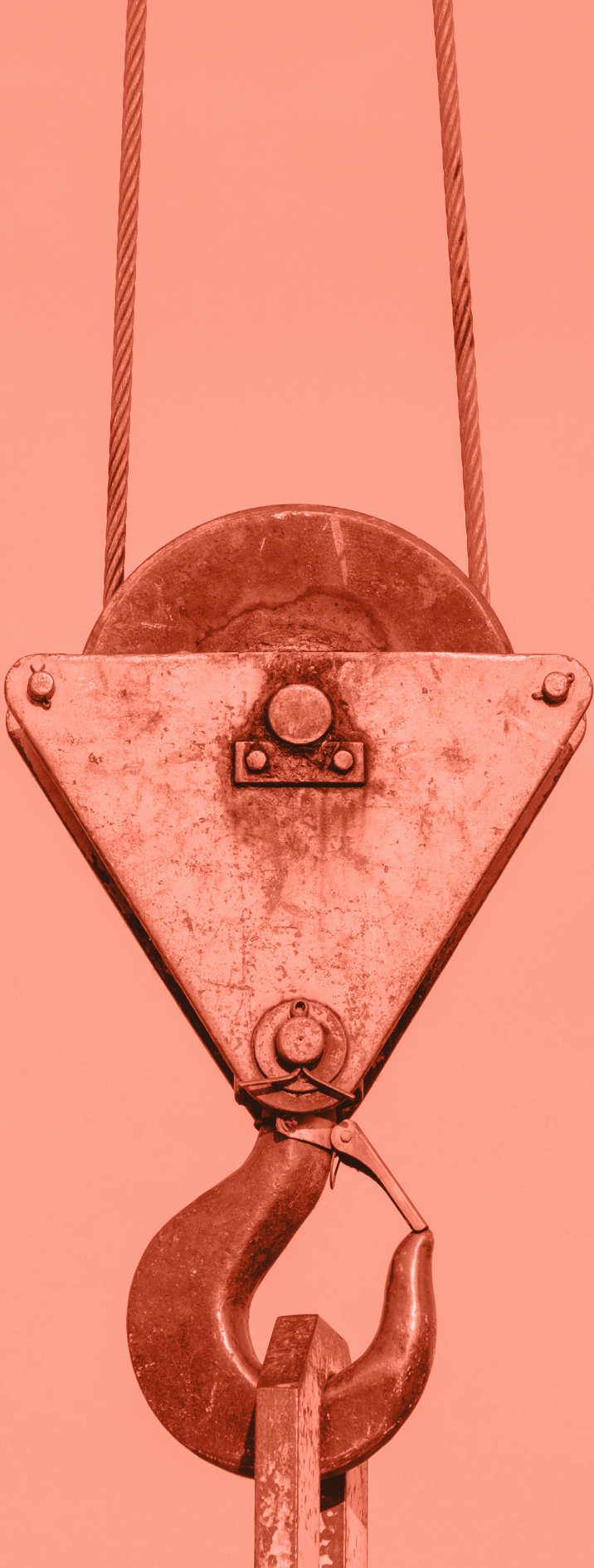
По време на съдебния процес извършителите признали престъпленията си, с което имали за цел да не им отнемат правото за упражняване на бизнес. Лицето А било осъдено по три текста на закона срещу трафика на хора, два текста на закона за счетоводството и три текста за данъчни измами в голям размер. Получил условна присъда от година и 8 месеца затвор. Лицето В е осъдено по три текста за склоняване към трудова дискриминация с условна присъда от 6 месеца затвор. С и D са осъдени съответно по три текста за трудова дискриминация с парични глоби. Освен това, А и компанията са осъдени за изплатят компенсация за страданията на всяка от трите жертви с общ размер 50 000 евро, както и да им възстановят дължимите заплати в размер около 150 000 евро, а на данъчните власти – сумата от 53 934 евро.

Според журналистическото проучване (17.4.2019), интервюираната жертва не е получила неизплатени си заплати. Макар че полицията е конфискувала активи на собствениците на ресторанта на стойност над 200 000 евро, данъчните власти са си заделили своя дял преди жертвите да се възползват от тях. Следователно, жертвите ще са принудени да получат своята компенсация на малки вноски всеки месец. Въпросната жертва заявява, че е недоволен не само от собствениците на ресторанта, но и от финландското правосъдие. (HS 17.4.2019) При това, ресторантът трябва да затвори врати през есента на 2019 г. поради липса на клиенти в резултат на провалената си репутация и бойкота от страна на клиентите.

Събраните свидетелства във Финландия очертават наличието на немалка по размер сива икономика, свързана с ресторантьорския сектор, която печели чрез експлоатацията на работници. Освен печалбите от по-ниското заплащане или неплащането надниците на работниците, ресторантите извършват недекларирани продажби, които не са регистрирани пред данъчните служби. Кешовите покупки, както и тези с ваучери не се регистрират или впоследствие касовите документи се манипулират чрез заличаване на предшестващите продажби. Данните показват, че тези „черни пари“ могат да достигнат до хиляда евро във високооборотни дни и няколкостотин евро при по-слаб оборот. В неотдавна публикувана статия на разследващ журналист за трудовата експлоатация в непалските ресторанти се описва как парите са събирани от всеки ресторант и предавани в дома на собственика или на негов роднина, откъдето са изпращани в Непал – всеки път, когато някой от тях пътува за тази страна, носи със себе си съответна сума в кеш [10].

„Почти всичките пари се връщат там. ХХ [един от известните собственици на ресторант] е докарал във Финландия стотици хора и когато някой от тях се връща обратно в Непал, той е длъжен да вземе със себе си пари“, Интервюиран мигрант работник [10].

Би могло да се твърди, че нивото на генерирани приходи до голяма степен зависи от степента на уязвимост на експлоатираните работници. Колкото по-уязвима е жертвата, толкова по-малък е рискът тя да сигнализира правоприлагащите органи или другите отговорни институции, а оттук – толкова по-дълъг е периодът на експлоатация. Събраните данни от четирите държави показват, че методите, използвани за изпирането на приходите, генерирани чрез трудов трафик и трудова експлоатация, включват както обичайните начини за повишаване стандарта на живот на извършителите, така и инвестиции за придобиване на недвижими имущества и сложни схеми, включващи използването на биткойн и трансгранични транзакции.

Какво трябва да се направи

Достъп до правосъдие и права на жертвите

Едно от предизвикателствата в усилията по превенция и пресичане на тези престъпления е, че жертвите на трудова експлоатация рядко разкриват своя опит пред властите. Представителите на гражданското общество, правоприлагащите органи и други публични власти споделят, че разбират опасенията на жертвите да разкрият преживяното, че ако се оплачат от условията на труд, ще загубят своята работа и/или дори разрешението за упражняване на труд. Някои жертви могат дори да игнорират факта, че са експлоатирани, поради своята неинформираност относно правата си в страната дестинация, включително относно наличието на фиксиран минимум на надниците и други регламенти, които защитават служителите.

Цитат от интервю: Мнозина се изпращат на работа тук само за три месеца, след което си отиват. Това е по-малко рисковано за работодателя – в най-лошия случай той ще трябва да плати изработените надници за въпросния период. Ако схемата се разкрие, ще установят, че сте работили само за кратък период. След това човекът си отива или компанията се променя и той получава нови документи. Така че всичко изглежда като краткосрочно наемане. Често, когато разкрием такива случаи, хората изчезват. Много е трудно да се справим с това. Те (работниците) не съобщават за своето наемане; те не познават системата. А и как би могъл един работник да разбере, че е обект на експлоатация, след като има чувството, че припечелва повече (пари), отколкото в собствената си страна?“. (Финландия, гражданско общество)

Очевидно е, че експлоатираните работници мигранти са изправени пред реални и сериозни проблеми при опита си да получат достъп до правосъдие и/или да си получат неизплатените заплати. В редица страни – членки на ЕС жертвите на трафик имат право на специализирани услуги.

Но, освен в случаите, когато бъдат идентифицирани като жертви на трафик, експлоатираните работници мигранти не получават достъп до услугите, предоставяни на трафикираните лица, като същевременно нямат и възможността да отстояват правата си срещу своите безскрупулни работодатели.

Следователно е важно всички актьори, представляващи публичните власти и гражданското общество, да отчитат, че един подход, който поставя на първо място интересите на жертвите, би следвало да включва информирането им за техните права. Предоставянето на точна и полезна информация на потенциалните жертви и експлоатираните работници може да им помогне да решат как най-добре да се борят за правата си.

Всички (мигранти) работници би следвало да имат следните права [16]:

- Право на информация.
- Право да получават информацията на разбираем за тях език.
- Право на справедливи условия на наемане и на безопасен труд.
- Право на свобода на сдружаване и на колективни договария.
- Право на възмездяване, включително и чрез правна помощ за получаване на дължими заплати и компенсации.

Трафикираните лица също така имат достъп до безплатна помощ при защита на правата си, независимо дали сътрудничат на правоприлагащите органи. В гореспоменатите четири държави съществуват редица обещаващи практики. Различни профсъюзи, неправителствени организации и публични власти предоставят достъпни услуги от типа на „горещи линии“ за предоставяне на информация и правни консултации на мигрантите на различни езици. Така например, в Естония Съветът за социална осигуровка поддържа „Гореща линия“ за консултиране по въпросите на трафика на хора², която дава информация на стотици експлоатирани работници годишно. Във Финландия НПО Victim Support Finland (RIKU)³ предоставя експресна помощ и подкрепа на жертвите на трудов трафик и експлоатация. Организацията разпространява и кратки видеофилми на девет езика относно правата на служителите⁴. Трафикираните лица

² +372 6607 320

³ <https://www.riku.fi/en/various+crimes/labor+exploitation/>

⁴ https://www.youtube.com/watch?v=rX9lleGlz_g0&feature=youtu.be

могат да получат подкрепа чрез Националната система за подпомагане на жертвите на трафик⁵. Централната организация на финландските профсъюзи (SAK) предоставя консултантски услуги за правата на служителите, включително безплатни консултации с адвокати на мигранти, които не членуват в профсъюзи⁶. В България Националната комисия за борба с трафика на хора⁷ предоставя помощ на жертви на трафика, докато в Латвия две официално утвърдени за предоставянето на такива услуги неправителствени организации⁸ – Shelter Safe House и Центърът „Марта“ – извършват идентифициране на жертвите на трафик на хора и предоставят възможности за социалната им рехабилитация, която държавата осигурява на всички установени жертви, независимо от готовността им да сътрудничат на полицията.

⁵ <http://www.ihmiskauppa.fi/en>
+358 295 463 177

⁶ <https://www.sak.fi/en/working-life/immigrants>

⁷ <https://antitrafficking.government.bg>

⁸ Shelter Safe House Ph:(+371) 28612120 (24/7) and Marta Centre Ph:80002012 (working days 10 AM - 6 PM), www.cilvektirdznieciba.lv, www.trafficking.lv

Функции на различните актьори

Кой?	Какво следва да се направи?	Желани резултат
Страните – членки на ЕС	<ul style="list-style-type: none"> • Гарантиране на адекватни законодателни мерки за справяне с трудовата експлоатация, която не включва трафик • Гарантиране, че техните вериги за доставки на стоки и услуги не включват елементи на трудова експлоатация • Гарантиране наличието на достатъчни ресурси за оперативна работа на държавните органи, както и на неправителствените организации.	<ul style="list-style-type: none"> • Слагане край на безнаказаността и на обстоятелствата, в които трудовата експлоатация е нискорисково и високодоходно начинание • Публичните власти да разполагат с достатъчно ресурси за идентифицирането и разследването на релевантните случаи, а НПО да имат ресурсите, необходими за предоставяне на помощ и съвети на експлоатираните работници
Правоприлагащи органи, трудови инспекции, данъчни власти	<ul style="list-style-type: none"> • Засилен фокус върху проактивна работа • Насочване на инспекциите към високорисковите сектори с използването на анализи на местно ниво, както и по сигнали • Засилено сътрудничество между публичните актьори чрез споделяне на информация и провеждане на съвместни инспекции • Засилване информираността сред служителите им относно трудовата експлоатация и връзката ѝ с трафика и икономическите престъпления	<ul style="list-style-type: none"> • Идентифициране на полеките форми на трудова експлоатация, преди те да доведат до трафик. • Експлоатираните работници да имат достъп до правосъдие, а извършителите да получават адекватно наказание; жертвите да бъдат упътвани към организациите, предоставящи услуги и правна помощ
Гражданското общество, включително и профсъюзите	<ul style="list-style-type: none"> • Засилване усилията за предоставяне на информация на различни езици, правни съвети и услуги на работниците мигранти и на жертвите	<ul style="list-style-type: none"> • Работниците мигранти да са запознати със своите права и да имат възможност да ги защитават
Бизнес структури	<ul style="list-style-type: none"> • Гарантиране, че те са предприели достатъчни мерки срещу трудовата експлоатация в рамките на собствената им организация, както и в рамките на техните вериги на доставки • Създаване на подходящи канали, чрез които служителите им биха могли да докладват за възможни проблеми без това да се отрази на работата им	<ul style="list-style-type: none"> • Бизнес структурите да имат внедрени и работещи политики за борба с трудовата експлоатация и да предприемат мерки за гарантиране прозрачността на веригите за доставки • Да се избегне деформирането на лоялната конкуренция от бизнеса, които печелят от експлоатация на работници

ИЗТОЧНИЦИ

1. Allain, J., Crane, A., LeBaron, G., & Behbahani, L. (2013). Forced Labour's Business Models and Supply Chains. Joseph Rowntree Foundation. <https://www.jrf.org.uk/sites/default/files/jrf/migrated/files/forced-labour-business-full.pdf>
2. Alvesalo, A., Jokinen, A. & Ollus, N. (2014): The exploitation of migrant labour and the problems of control in Finland. In Van Aerscht, Paul & Daenzer, Patricia (eds.) The Integration and Protection of Immigrants - Canadian and Scandinavian Critiques. Ashgate, 121-138.
3. Checkland, P. and Poulter, J. (2006) Learning for Action: A Short Definitive Account of Soft Systems Methodology and Its Use for Practitioners, Teachers and Students. Wiley, Hoboken.
4. Crane, A., LeBaron, G., Allain, J., & Behbahani, L. (2019). Governance gaps in eradicating forced labour: From global to domestic supply chains. Regulation & Governance, 13(1), 86–106.
5. CSD (2019). Financing of organised crime - human trafficking in focus. Sofia. <https://doi.org/10.13140/RG.2.2.36697.36961>
6. Davies, J. (2018): From severe to routine labour exploitation: The case of migrant workers in the UK food industry. Criminology & Criminal Justice. <https://doi.org/10.1177/1748895818762264>.
7. Davies, J. & Ollus, N. (2019). Labour exploitation as corporate crime and harm: outsourcing responsibility in food production and cleaning services supply chains. Crime, Law and Social Change. <https://doi.org/10.1007/s10611-019-09841-w>
8. Federal Public Service Social Security (2011). Legal environment for fighting undeclared work and social fraud: the situation de lege lata. Brussels. Retrieved from <https://socialsecurity.belgium.be/sites/default/files/icenuw-lege-lata-fr.pdf>
9. FRA (2015). Severe labor exploitation: workers moving within or into the European Union. States' obligations and victims' rights. Vienna: European Union Agency for Fundamental Rights.
10. HS (17.4.2019). The long shift. Nepalese restaurants, favored by Finns, have a dark side. An investigation by Helsingin Sanomat reveals systematic exploitation of workers. The restaurants are run by a small, tightly knit group of owners. By Paavo Teittinen. <https://www.hs.fi/talous/art-2000006075594.html>
11. Jokinen, A., Ollus, N. and Viuhko, M. (2011).

- Work on Any Terms: Trafficking for Forced Labour and Exploitation of Migrant Workers in Finland. In: Jokinen, A., Ollus, N. and Aromaa, K. (eds.) Trafficking for Forced Labour and Labour Exploitation in Finland, Poland and Estonia. Publication series No. 68. Helsinki: HEUNI, 31-164.
12. Ollus, N. (2016). From Forced Flexibility to Forced Labour: The Exploitation of Migrant Workers in Finland. HEUNI Report Series 84, Helsinki: HEUNI.
13. Ollus, N. and Jokinen, A. (2013). 'We've Got People Lined Up Behind the Door': Placing the Trafficking and Exploitation of Migrant Workers in Context in the Restaurant and Cleaning Sectors in Finland. In: Ollus, N., Jokinen, A. and Joutsen, M. (eds.): Exploitation of Migrant Workers in Finland, Sweden, Estonia and Lithuania: Uncovering the links between recruitment, irregular employment practices and labour trafficking. Publication Series No. 75. Helsinki: HEUNI, 31-170
14. Skrivankova, K. (2014). Forced labour in the United Kingdom. <https://www.jrf.org.uk/report/forced-labour-united-kingdom>
15. Smit, M. (2011). Trafficking in human beings for labour exploitation. The case of the Netherlands.
- Trends in Organised Crime, 14, 184–197.
16. Sorrentino, L. & Jokinen, A. (2014). Guidelines to prevent abusive recruitment, exploitative employment and trafficking of migrant workers in the Baltic Sea region. Publication Series No. 78. Helsinki: HEUNI.

FLOW

